

FUAD KÖPRÜLÜ, SOSYAL TARİH PERSPEKTİFİ VE GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİ'NDE DİN VE TASAVVUF TARİHİ ARAŞTIRMALARINDA "TARİHİN SAPTIRILMASI" PROBLEMİ

Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK*

Bundan yaklaşık seksen sene kadar önce, bu yıl vefatının 30. yılını idrak ettiğimiz merhum Fuad Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eseri ile Türk tarih yazıcılığı, modern tarihçiliğe ilk adımını atıyordu.¹ XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Batı Avrupa tarihçiliğini yavaş yavaş etkisi altına almaya başlamış olup, 1940'lardan sonra da bütün dünya tarihçiliğine hâkim olacak olan Fransızların meşhur *Annales* mektebinin sosyal tarih anlayışı, genç âlim Köprülüzâde Mehmed Fuad'ın bu eseriyle Türkiye sınırlarından içeri giriyor ve Türk tarihçiliğinde bir devrim meydana getiriyordu. Köprülü bu eseriyle, Türkiye'de tarihçiliğin takip etmesi gereken yolun, sosyal tarih perspektifinden geçtiğini mükemmel bir örnekle henüz 28 yaşında bir delikanlı iken gözler önüne seriyordu. Sonradan Bilgi Mecmuası'nda, bu yaptığının bir çeşit teorik açıklaması demek olan "*Türk edebiyatı tarihinde usûl*" adlı ünlü makalesinde, hâlâ geçerliliğini yitirmemiş ve hiç bir zaman yitirmeyecek olan metodolojisini ortaya koydu.²

Bilindiği gibi Köprülü, Türk tarihinin hemen her devir ve sâhasıyla uğraşmış ve edebiyat tarihinden iktisat tarihine, hukuk tarihinden kurumlar tarihine, siyasî tarihten din tarihine kadar pek çok değişik alanda hâlâ mükemmelliğini koruyan ve bugünün araştırmacılarına yol göstermeğe devam

* H.Ü. Öğretim Üyesi.

¹ Bk. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1918. Bu eserin latin harfleriyle ilk baskısı Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1966 yılında gerçekleştirilmiş, ondan sonra eser müteaddid defalar yine bu kurum tarafından basılmıştır.

² Bk. *Bilgi Mecmûası*, sayı: 1, sene: 1339 (1923), ss. 3-52; aynı makale şurada da yayımlanmıştır. Edebiyat Araştırmaları, Ankara 1966, TTK. Yayınları, ss. 3-47.

eden sayısız makale ve bir çok kitap kaleme almıştır. Bunların hemen hepsinde görebileceğimiz bir takım ortak özellikler vardır ki, Köprülü'nün bilimsel kariyerinin niteliklerini ortaya koyar. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Köprülü Türk tarihinin önemli konularını ve meselelerini görüp teşhis edebilmiş, araştırmalarını rastgele konulardan seçmek yerine, her zaman için değerini ve aktüalitesini koruyacak önemli meselelere, problematlere yönelebilmiştir.

2. O, teferruatla meşgul olarak bir yığın gereksiz bilgi kalabalığı içinde boğulan bir mütebahhir (érudit), başka bir ifadeyle, "tek tek ağaçlarla meşgul olan bir âlim değil, ormanın bütünü" gören gerçek bir âlimdir.

3. Ele aldığı her meseleyi yalnızca o meselenin kendisiyle sınırlı dar bir perspektif içerisinde değil, çok daha geniş bir çerçevede ve mukayeseli bir yöntemle araştırmıştır.

4. Vardığı sonuçlar, daha sonraki araştırmalarında elde ettiği verilerce doğrulanmadığı veya farklı biçimler aldığı durumlarda, hiç çekinmeden bunları açıklıkla belirtmiş ve kendi kendini tashihe yönelmiştir.

5. Araştırmalarında her zaman birinci elden, orijinal kaynaklara dayanmayı tercih etmiştir. Ele aldığı konuların -çoğunlukla ilk defa kendisi tarafından kullanılan- kaynaklarını tenkitli bir şekilde tanıtmış ve bilimsel değerlerini ortaya koyarak kendinden sonra gelecek araştırmacıların işini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.

6. Belki bunların hepsinden de daha önemlisi, araştırmalarını -eski makalelerinde ve kitaplarında olduğu gibi, romantik bir yaklaşım kullandığı zamanlarda dahi- mutlaka sosyal tarih perspektifiyle ve daima sentetik bir yaklaşımla yapmış olmasıdır. Bu onun araştırmalarına hiç bir zaman kaybolmayacak bir derinlik, bir vuzuh ve ikna edicilik vasfı kazandırmıştır.

Yine de bu altı madde, Köprülü'nün bilimsel şahsiyetini yeterince açıklama konusunda kifayetsiz kalacaktır. Bunları işe yarar hale getiren, asıl onun Allah vergisi bilimsel sezgi ve sentez kabiliyetidir ki, kanaatimizce kendisini Köprülü yapan, eserlerini uzun ömürlü ve klâsik hale getiren de gerçekte bu cephesidir. Köprülü her bilim adamına nasip olmayan bu sezgi ve sentez kabiliyetini mükemmelen kullanmasını bilmiştir. Onun çeşitli

eserlerinde Őu veya bu Şekilde ortaya koyduğu, mahiyetini açıkladığı pek çok konu ve mesele, bugün onun teşhis ettiği biçimde tezahür etmiŐ, vardığı bir çok sonuç, üstelik daha da kuvvetli bir biçimde teyid edilmiŐtir.

Biz Köprülü'nün bilim adamlığı cephesiyle ilgili bu kısa tesbitlerimizden sonra, burada onun yalnızca Türk din, tasavvuf ve kültür tarihine ait çalıŐmalarını topluca bahis konusu ederek bu alanda açtığı yolun önemine iŐarete bulunacağımızı ve ölümünden bu yana geçen otuz yıl içerisinde bu alanın günümüz Türkiye'sindeki irtif kaybetmiŐ durumunu kısaca, çok genel hatlarla tahlile gayret edeceğimizi belirtelim.

Bilindiği gibi Türkiye'de metodik din ve tasavvuf tarihi araştırmaları, Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (İstanbul 1918) isimli eseriyle baŐladı. Yine onun İstanbul Darlfnnu Edebiyat Fakültesi'ndeki *Türk Tarih-i Dinisi* dersleriyle ve çeşitli makaleleriyle sürdü.³

Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar isimli kitabının birinci kısmı her ne kadar görünüŐte Ahmed-i Yesevi'ye, ikinci kısmı Yunus Emre'ye tahsis olunmuŐsa da, esas itibariyle kitap bir bütün olarak, Osmanlı dönemi de dahil, Türk sfilığinin ilk sentetik genel tarih tecrübesi sayılabilir. Kitaba bu hüviyetini veren, en az metinleri kadar önemli ve vazgeçilmez olan uzun dipnotlarıdır. Bu dipnotlar, kaynaklar hakkındaki tenkitli bilgilerin yanında pek çok önemli meseleyi gündeme getirir, analize tabi tutar ve tartıŐır.

Kanaatimizce asıl Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'dan sonraki çalıŐmalarında ortaya çıkar. Nitekim daha sonra *İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Mecmuası*'nda üç sayı peŐpeŐe yayınlanan ve maalesef ancak Beylikler devrine gelebilen "*Anadolu'da İslamiyet*" adlı bitmemiŐ meşhur klasik makale ise, İslam dönem Türk din, mezhepler ve tasavvuf tarihinin aynı Şekilde mkemmelm bir sentetik bakıŐ aıŐıyla ve doğru perspektifle yazılmıŐ son derece mühim bir tarihçesidir. Bilindiği gibi, Farnz Babinger'in daha önce *Der İslam*'da çıkan, "*Anadolu'da İslâmiyet*" adıyla Türkçeye evrilerek DEFM'nda yayımlanan

³ Bu derslerin notları, o zamanki Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti tarafından yayımlanmıştır. (*Türk Tarih-i Dinisi*, İstanbul 1341, taŐ baskı).

makalesini⁴ tashih amacıyla kaleme aldığı bu incelemesinde Köprülü, Anadolu'da İslâm'ın tarihsel gelişimi konusyla ilgili temel meseleleri ve bunlarla ilgili perspektiflerini ortaya koymuş, Selçuklu ve Beylikler dönemi din ve tasavvuf tarihinin de âdetâ araştırma programını çizmiştir.⁵ Nitekim temas ettiği her mesele müstakil monografilere konu teşkil edecek kadar geniş muhtevalı olan bu makale, sonraki yerli yabancı pek çok araştırmacıya yön vermek bakımından büyük bir etkiye sahiptir. Fevkalâde işlenmiş bilimsel bir üslupla ve türkçenin mükemmel bir bilim dili olacak kapasiteye sahip bulunduğunu gösterircesine kaleme aldığı bu makalesinde Köprülü, hem islâmî dönem Türk din ve tasavvuf tarihinin köklerini, Orta Doğu'daki dinî ve mezhebî cereyanları ve bunların Anadolu'ya etkisini ana hatlarıyla ele almış, problemlerini ortaya koymuş, hem de bu tarihin Türkiye topraklarındaki gelişme safhalarını ve özellikle belli başlı meselelerini çok yukarıdan ve sentetik bir bakışla, büyük bir vukufu gözler önüne sermiştir. Ayrıca, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'da olduğu gibi, bu tarihin temel kaynaklarını dipnotlarında uzun uzun tanıtmak suretiyle kendinden sonraki araştırmacılara büyük ölçüde ışık tutmuştur.

Bundan sonra sırayla, Bektaşîlik tarihinin aydınlatılmasına önemli bir katkı oluşturan ünlü "*Bektaşîliğin menşe'leri*"⁶ ve "*Mısır'da Bektaşîlik*"⁷; sûfilik tarihinin önemli bir problemini ele alan "*Türk-Moğol Şamanizminin İslâm tarikatları üzerindeki tesiri*"⁸; Osmanlı devletinin

⁴ Bk. F. Babinger, "Anadolu'da İslâmiyet", Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmûası (DEFM), Sayı: 3, sene 1338, ss. 188-221.

⁵ Bk. Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Anadolu'da İslâmiyet", DEFM, sayı: 4-6, sene 1338-1341.

⁶ Köprülüzâde Mehmed Fuad, "*Bektaşîliğin menşe'leri*", Türk Yurdu, sayı: 8, Mayıs 1341, ss. 121-140. Bu yazı aslında Köprülü'nün 1923 Ekim'inde Paris'te toplanan Milletlerarası Dinler Tarihi Kongresi'nin X. sekişyonunda sunduğu bildirinin türkçe çevirisidir. (bk. Les origines du Bektachisme: Essai sur le développement historique de l'hédérodoxie musulmane en Asi Mineure", *Extrait des Actes du Congrès International d'Histoire des Relligions*, ('Octobre 1923, Paris), Paris 1926, ss. 1-25.

⁷ Bk. Fuat Köprülü, "Mısır'da Bektaşîlik", *Türkiyat Mecmûası*, VI (1939), ss. 13-40.

⁸ Bk. Köprülüzâde Mehmed Fuad, *Influence du Chamanisme Turco-mongol sur les Ordres Mystiques Musulmans*, İstanbul 1929, Türkiye Enstitüsü Yay.

kuruluşunda rol oynayan *Rum Abdalları* ile ilgili bir dizi makalesi⁹ ve daha bir çok yazısı, aslında ayrı ayrı üzerinde durulmağa değer niteliktedirler. Bu eserleriyle Köprülü, o zamana kadar bilinmeyen Türk din tarihini, modern tarih metoduyla ve sosyal tarih perspektifiyle dünya bilim âlemine sunmuştur. Bu, onun başardığı fevkalâde mühim bir iştir.

Köprülü'nün bir de, çeşitli kitap ve makalelerinin dipnotlarında, yazmakta olduğu veya hazırladığını bildirdiği epeyce bir miktara ulaşan monografilerine de işaret etmek gerekir. O tam anlamıyla sentetik bir Türk din tarihi yazabilmek için önce bu sentezin inşâsına yardımcı olacak monografik çalışmaların tamamlanması lüzûmunu hissetmiş ve bilimsel çalışma programını bu doğrultuda oluşturmuştu. İşte söz konusu monografiler bu programın bir parçası olarak tasarlanmıştı. Fakat çeşitli sebepler ve özellikle siyasî hayata geçişi, bu programın tamamlanmasına imkân vermemiştir.

Köprülü'nün açtığı yol, onun öğrencileri olan merhum Abdülkadir İnan ve Abdülbaki Gölpınarlı ile velud bir şekilde devam etti. Birincisi daha ziyade İslâm öncesi dönem, ikincisi ise Selçuklu ve Osmanlı devri üzerinde yoğunlaştı, ki bu tamamıyla ayrı bir değerlendirme konusudur.

*

Günümüze gelince, öyle görünüyor ki, Türk din ve tasavvuf tarihi sahası, adı geçenlerin vefatı ile birlikte kemiyet ve keyfiyet bakımından adeta bir sükût ve hattâ bir sukût devresine girmiş gibidir. Bugün İslâm öncesi ve İslâmî dönem Türk din tarihi, çok sınırlı sayıda akademik araştırmacının ilgi alanını oluşturmakta, oysa içinde yaşadığımız şu son yıllar, gerek bilimsel açıdan gerekse Türkiye'nin kendi iç meseleleri ve Asya Türk devletleri ile ilişkiler açısından bu alanın son derece büyük bir önem arzettiğini çok açık bir biçimde ortaya koymuş bulunmaktadır.

Teorik olarak Türkiye din ve tasavvuf tarihi, adı geçen büyük âlimlerin devasa mesailerini daha da geliştirerek onların ulaştıkları noktadan bir hayli ileri gitmiş olması gerekirken, âdetâ olduğu yerde saymaktadır denilebilir. Şunu açıkça ve dürüstçe itiraf etmekten hiç bir şekilde

⁹ Bk. Fuat Köprülü, "Abdal", "Abdal Mehmed", "Abdal Murad", "Abdal Musa", *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1935, I. fasikül.

çekinmemek gerekir ki, bugün onların açtıkları yolda ilerlemeye çalışan genç kuşak araştırmacıları, günümüzün daha modern ve geniş imkanlarına rağmen bu alanda onların katettiği mesafeyle kıyaslanabilecek bir mesai ortaya koyabilmiş değillerdir. Bunun, Türkiye’de tarihin ne demek olduğunun henüz yeterince anlaşılammış olmasının dışında bizce iki sebebi daha vardır:

1) Bugünün genç kuşak araştırmacıları, uğraştıkları bu çetin sahanın gerektirdiği bilimsel alt yapıya onlar kadar güçlü ve sağlam bir şekilde sahip değillerdir. Bu yüzden de meseleleri onlar kadar geniş bir ufuk açısından görememekte, kavrayamamaktadırlar. Bu söylediğimiz husus, günümüzde yapılan bazı araştırmalarda ortaya çıkan bir takım saplantılar, dar perspektifler, apolojik yaklaşımlar şeklinde pek çok araştırmada rahatlıkla görülebilir. Oysa Türk din ve tasavvuf tarihi bugün artık, yalnızca bu alanın bilgilerini ve kaynaklarını tanıyarak, yalnızca onlar çerçevesinde gerçekleştirilen araştırmalarla yetinemeyecek hale gelmiş, en başta sağlam bir tarih metodolojisi olmak üzere, güçlü bir sosyal tarih perspektifi temelinde iyi bir sosyoloji, felsefe, antropoloji bilgisine ilâveten genel bir dünya din tarihi ve mitoloji kültürünü, İslam öncesi Uzak ve Yakın Doğu ve hata’ Batı mistisizmi bilgisini gerekli kılar hale dönüşmüştür. Ayrıca, geleneksel kültürden Batı kültürüne geçiş çabalarının yarattığı, yaşamakta olduğumuz kriz döneminin ortaya koyduğu, dünyadaki ve bölgemizdeki, bununla bağlantılı olarak Türkiye’deki bir takım siyasî, sosyal ve kültürel değişimlerin önümüze koyduğu meseleler, bizden çok büyük mesai istemektedir. Türkiye’nin bu alandaki mevcut bilimsel kapasitesi, gerek kemiyet gerekse keyfiyet olarak bu mesaiyi omuzlayacak güçte değildir. Bunun yarattığı boşluğun menfi sonuçlarını her gün görüp duruyoruz.

2) İkinci sebebi, yaklaşım ve perspektif yanlışlığıdır. Şunu hemen belirtelim ki, yaklaşım meselesi, bugün yalnızca din ve tasavvuf tarihi alanında değil, pek az istisnalarıyla, genel olarak Türk tarih araştırmacılığında gözlemlenen bir açmazdır. Türkiye uzun zamandan beridir, batılılaşma hareketlerinin doğurduğu kültür ikileşmesinin yarattığı toplumsal çatışmayı tarihine olan yaklaşımında da bugün çok canlı bir biçimde yaşamaktadır. Türk toplumu, siyasetçisiyle, medyasıyla, eğitim sektörüyle, halkıyla

reddedici ve muhafazakâr olmak üzere iki kesime ayrılmıştır. Bu tarihçiliğin de, *Türk-merkezci, Batı-merkezci, İslam-merkezci* vs. gibi bir takım ideolojik eğilimler yansıtan bir tarih anlayışı doğurmuştur. Bu anlayışın çok tabii bir neticesi olarak tarih ya bir sövgü veya kutsal bir iman alanı haline dönüştürülmüş, yapılan araştırmalar genellikle, ya en çirkinin veya en kötünün, yahut en ideal, en iyi ve en güzelin tarihini yansıtır olmuştur.

İşte bu yaklaşım günümüzde aynen Türk din tarihçiliğine de yansımış bulunuyor. fakat Türkiye’de din tarihçiliği genel görünümüyle büyük çoğunluk itibariyle muhafazakâr kesimin inhisarında gibi görünüyor. Yapılan yayımlara bakıldığı zaman, bu kesime mensup bir kısım araştırmacıların, objektif yöntemleri bir kenara bırakarak, uğraştıkları meseleleri adeta bir iman konusu haline getirdikleri, araştırma alanlarıyla kendilerini özdeşleştirdikleri müşahede ediliyor. Kanaatimizce bu, ideolojik temelde “*İslâm’ın tarihiyle İslâm’ı özdeş görme*”nin tarih perspektifine yansımından başka bir şey olmayıp, münhasıran muhafazakâr Türk tarihçiliğinde bir problem olarak tartışılmalıdır.

İşte bu yüzden muhafazakâr genç kuşak din ve tasavvuf tarihçilerinin çoğu -özellikle ilâhiyatçı formasyonundan gelenler- akademik bir formasyondan gelmelerine rağmen, bu açmazdan kendilerini kurtaramamakta, Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Velî, Yunus Emre, Ahî Evran ve benzeri konularda yazdıkları kitap ve makalelerde, çok belirgin bir apolojiye sapmakta, âdetâ öteki kesimlerle bir nüfuz karşısındaki araştırmacı kesimi ise, tamamiyle Türklük ve İslam faktörlerini devre dışı bırakan, ama en az bu birinciler kadar bilimsellikten uzak bir tutum içinde bulunmaktadırlar.

Perspektif meselesine gelince, bu da en az yaklaşım meselesi kadar çözümlenmesi gerekli bir problem olarak genelde günümüz Türk tarihçiliğinin, özelde din ve tasavvuf tarihçiliğinin önünde durmaktadır. Yukarıda da bir nebze işaret edilmeğe çalışıldığı gibi, muhafazakâr Türk tarihçiliğinde *İslam merkezci* eğilimle *Türk-merkezci* eğilimler sanki gizli bir nüfuz mücadelesi görünümü sergiliyorlar. Ne yazık ki, işte bu ideolojik eğilimlerin mevcudiyeti, merhum Köprülü’den sonra artık Türk din tarihinin objektif bir sosyal tarih perspektifinden görülemez hale geldiğini gösteriyor. Bu tarihin çeşitli devirleri ve meseleleri, bir devamlılığın ve bütünlüğün

ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmak gerekirken, birbirinden ayrı parçalar halinde değerlendirilir olmuştur. Görebildiğimiz kadarıyla, yukarda işaret ettiğimiz her iki tarih yaklaşımında da aynı eksiklik söz konusudur. Bu yüzdendir ki, Mevlânâ, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Velî ve Ahî Evran etrafında Ahilik kurumu, veya Türk din ve tasavvuf tarihinin diğer konuları, genelde *Türk İslamlaşması tarihinin, özelde Anadolu'nun islamlaşması tarihinin çerçevesi içinde* değil, birbirinden bağımsız unsurlar olarak çalışılmaktadır. Bu ise kanaatimizce, tarihsel vâkıya' aykırı olması sebebiyle, bütünüyle yanlıştır.

İşte bütün bunlar, Türkiye'de uzun zamandan beri, fakat özellikle de 1960'lı yıllardan bu yana, yaşanan sosyal ve ideolojik çalkantılar, buhranlar yüzünden, yalnız popüler tarih yazıcılığında değil, ona temel oluşturması gereken akademik tarih yazıcılığında dahi egemenliğini sürdüren, değişik ideolojik motivasyonların güdümündeki bir *tarihin saptırılması* (déformation historique) sürecinin yaşanmakta olduğunu gösteriyor.

Bu sürecin, kısmen II. Meşrûtiyet yıllarına dayanan bir alt yapısı bulunmakla beraber, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren -belki o zamanlar için bir ölçüde haklı sebeplere dayanıyor görünen bazı mazeretler olsa da- önce bizzat devlet tarafından başlatıldığını biliyoruz. Aslında çok önemli bir boşluğu doldurmak amacıyla kurulan Türk Tarih Kurumu bu misyonu o zamanlar resmen yüklenmiş bulunuyordu.

Kemalist tarih tezinin, İslâmî dönemi devre dışı bırakarak daha çok islâm öncesi Türk tarihi başta olmak üzere, antik Anadolu ve Mezopotamya tarihine referans veren milliyetçi bir yaklaşım içinde, batı kültürüyle entegre olmaya yönelik bir tarih perspektifi içerisinde yürüttüğü bu "saptırılmış tarih" yaklaşımı, 1960'lardan itibaren, o zamanlar Türkiye'de henüz yükselmeye başlayan marksist ideolojinin tarih perspektifiyle karşılık gördü. Bu yeni perspektif de, kendi amaçlarına yönelik yeni bir "saptırılmış tarih" veya "tarihi saptırma" süreci başlattı. Pek çok tarihî konu ve kişi bundan nasibini aldı. Bu arada milliyetçi kesim de buna tepki olarak kendi tarih anlayışını ve yaklaşımını ortaya koyarken, aksi yönde bir başka "tarihi saptırma" kapısını açıyordu. Daha sonra 1970'li yılların sonlarıyla 1980'li

yıllarda buna, İslâmcı kesimin -halen de sürmekte olan- “saptırılmış tarih” perspektifinin eklendiği görülür.

Bütün bu ideolojik kargaşa ortamında, 1980’lerden itibaren askerî yönetimce yeniden güçlendirilmeye çalışılan Kemalist tarih tezi, çok geçmeden siyasî iktidar değişimine paralel olarak, genellikle bazı popüler ve akademik çevrelerin de katıldığı, kamu oyunda “*Türk-İslâm sentezci*” denilen bir başka “saptırılmış tarih” perspektifi ve yaklaşımıyla yer değiştirdi. Bu, hem popüler -amatör tarihçilik, hem de akademik-profesyonel tarihçilikte yeni tepkilere yol açtı ve “evrenselci tarih” diyebileceğimiz bir yaklaşımı gündeme getirdi. Bu yeni yaklaşım, yukarıda zikredilen perspektif ve yaklaşımların bir takım ârızalarını ve temel optik yanlışlarını haklı olarak ortaya koyarken, bu defa da kendisi, toplumların dinî ve kültürel kimlik özelliklerini ve bunların tarihin yaratılmasında oynadığı mühim rolleri küçümseme, yahut menfi açıdan değerlendirme yanlışına düştü. 1990’lı yıllar, Türkiye’de Alevî-Bektaşî kimliğinin yükselişiyle beraber, özellikle popüler-amatör tarih yazıcılığının bir kesiminde yepyeni bir “saptırılmış tarih” yaklaşımını daha gündeme getirdi. Alevî-Bektaşî kesimine mensup yazarların yapmaya çalıştığı amatör tarihçiliğin yayın alanındaki örnekleri, büyük çoğunluğuyla bu Alevî perspektifinin “saptırılmış tarih”inin ilginç popüler-amatör ve akademik-profesyonel tarih araştırmalarında, buraya kadar çok kısa olarak tasvire çalıştığımız bu ideolojik yaklaşımların oluşturduğu “*saptırılmış tarih*” veya “*tarihin saptırılması*” süreci, zaman zaman bir takım değişimler geçirerek devam ediyor.

Günümüzde ideolojiler, kendilerine tarihsel bir alt yapı yaratmadan başarılı olamayacaklarını bildikleri için, Türkiye’nin az gelişmiş sosyal ve kültürel yapısı içinde tarihi kullanabileceklerini görüyorlar. Çünkü diğer sosyal bilimlerde arasında özellikle tarih, geçen yüzyılda Batı’da da örnekleri görüldüğü gibi, kanaatimizce ideolojik eğilimlerin en iyi yansıtıldığı, toplumsal şuura hitap ve nüfuz etme imkânını en yaygın ve geniş ölçüde tanıyan bir alan olduğu için, bu tür saptırmalara da en elverişli hedefi teşkil etmektedir. Eğer Türkiye’de böyle bir süreç yaşanıyorsa, kanaatimizce bu, akademik tarihçiliğin yetersizliğinin, zayıflığının göstergesi sayılabilir.

Çünkü bu saptırmaları belirli bir dengede tutması ve kontrol altında bulundurması gereken, akademik tarihçiliktir.

Bu tarih saptırması nelere sebep olmaktadır? Bunun ne gibi olumsuz sonuçları doğuyor? Bizce bir defa bu, Türkiye'deki tarih araştırmalarının çoğunda, yalnız aydınların değil, bütün kesimleriyle toplumun hafızasını bulandıracak anakronizmlere (zamandışı anlayış ve algılayışlara), yanlış bilgilenmelere yol açmaktadır. Türk toplumu şu anda sürekli olarak, “*kafası karışmış*”, eski tabirle “*muhtellü’ş-şuûr*” bir halde, *geleneksellik* ile *modernizm*, *evrensellik* ile *öznellik* arasında gidip gelen bir toplum olarak, bu anakronizmi ve yanlış bilgilenmeyi neredeyse en uç noktalarında yaşamaktadır. Modernizm-post modernizm tartışmalarının yapıldığı Batı toplumlarının aksine, Türkiye toplumu henüz geleneksellikten modernizme geçişin krizini yaşarken, bu geçişte belki kendisine en iyi yardımcı olacak, kafasını toplamasını sağlayacak, ufukunu, dünya görüşünü genişletecek araçlardan birinden, sağlıklı bir tarih perspektifinden yoksun gibidir. Son yirmi otuz yıldır yaşananlara bakılırsa, aslında bu yoksunluğun, yalnız Türkiye için değil, hemen bütün müslüman ülkeler için bahis konusu olduğu görülecektir.

İkinci olarak da “*saptırılmış tarih*” şuuru, kültürel ve etnik çeşitliliği vaktiyle hazmetmiş ve bunun ne demek olduğunu fiilen yaşamış bir tarihin içinden gelen modern Türk toplumunun bu noktadan hızla geriye doğru giderek kendi içindeki etnik, kültürel ve dinî farklılıkları dışlama noktasına dönmesine sebebiyet vermektedir. Şimdi Türkiye'nin bu farklılıkları yeniden hazmetmeğe alışarak, tekrar birlikte yaşama şuuruna ermesi, değişik kesimleriyle birbiriyle uzlaşmış bir toplum olarak geleceğine yönelmesi gerektiği bir sırada, aksine, onu bundan uzaklaştıran bir ortamın içine itilmesine yol açmakta, bu kesimlerin birbirleriyle bağlantılarını zayıflatmaktadır. Kanaatimizce sırf bu iki nokta bile, Türkiye'de hâlen yürürlükte olan bu “*saptırılmış tarih*” olgusunun, yerini artık gerçek bir bilimsel tarih perspektifine bırakması gerektiğini göstermeye yeter sanıyoruz.

Öyle görünüyor ki, Köprülü'yü yeniden keşfetmeye, onun açtığı ışıklı yolu takibe bugün her zamankinden daha fazla ihtiyacımız var.